

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز آموزش عالی کازرون

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

تحلیل رویاهای عرفانی و حماسی و تطبیق با روانشناسی

(مثنوی ، منطق الطیر ، شاهنامه ، بهمن نامه)

توسط

مهرنوش دژم

استاد راهنما:

دکتر خیرالله محمودی

۱۳۸۸ / ۵ / ۱۲

کتابخانه مرکزی
تاسیس ۱۳۸۸

آذر ۱۳۸۷

۱۱۶۲۲۴

به نام خدا

اظہار نامہ

اینجانب مہرنوش دژم (۸۵۰۶۵۰) دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی گرایش دانشکده‌ی مرکز آموزش عالی کازرون اظہار می‌کنم کہ این پایان نامہ حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفادہ کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظہار می‌کنم کہ تحقیق و موضوع پایان نامہ‌ام تکراری نیست و تعہد می‌نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننمودہ و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیہ حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است

نام و نام خانوادگی: مہرنوش دژم

تاریخ و امضاء: ۸۸/۴/۱۳

به نام خدا

تحلیل رویاهای عرفانی و حماسی و تطبیق با روانشناسی

(مثنوی ، منطق الطیر ، شاهنامه ، بهمن نامه)

به وسیله ی :

مهرنوش دژم

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی :

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی

دکتر خیرالله محمودی استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی (رئیس کمیته)

دکتر محتشم محمدی استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی

دکتر فرهاد خرمایی استادیار بخش روانشناسی

آذر ماه ۱۳۸۷

در سرزمین من نخل نمادی است از شکوه و استقامت و مهربانی و صبر .

این رساله را تقدیم میکنم به دو نخل سر بلند زندگی ام

پدر و مادرم

و همچنین به دو هم بازی کودکی و همپای نوجوانی و هم اندیشه و یاریگر جوانی ام

خواهر و برادرم

سپاسگزاری

به نام خداوند عوالم ناشناخته

اگر چه ثنای ایزدی در اثنای کلامم نمی گنجد، لکن سپاس می گویم خدایی را که در خیرگی ذهنم ظهور می کند تا بتوانم بزرگیش را لمس کنم. در رویاهایم طلوع نوازش دستانم را می گنجانند و باز در بیداریم خطاهایم را به هیچ می گیرد و دستگیرم می شود. ستایش میکنم ایزدی را که به من توان اندیشیدن و بهره بردن از نعمتهایش را داد. خداوند روزی دهی که یاری کرد تا بار امانتش را به دوش کشم و اینک به فراخور استعدادم راهی هموار نمود تا آن را بپیمایم؛ و توانم داد تا به پاس این لطف بی دلیلش گامهایی هر چند کوچک اما استوار برای خیزشی در جهت وزین تر کردن اندیشه ی بشری بردارم و در راه نشان دادن عظمت ادب و فرهنگ زبان مادریم کوشا باشم. باشد که بندگی ام را پذیرا باشد.

اکنون که این رساله را با لطف خداوند به سرانجام رسانده ام بر خود فرض می دانم از راهنمایی و راه گشایی استاد ارجمندم جناب آقای دکتر خیرالله محمودی که در تمامی مراحل پیشبرد این رساله مرا همراهی کرده اند کمال تشکر را بنمایم. همچنین از اساتید گرانقدری که جهت هر چه بهتر شکل گرفتن این رساله در زمینه ی مشاوره مرا همراهی کرده اند جناب آقای دکتر محتشم محمدی و جناب آقای دکتر فرهاد خرمایی سپاسگذارم.

از مسئولان و کارکنان دانشکده که با زحمات خود محیطی آرام را جهت فعالیت های دانشجویان فراهم آورده اند نیز قدردانی می کنم .

و به یاد دارم که فراموش نکنم پشتوانه ی بزرگ من پس از عنایت خداوند و یاری اساتیدم حضور پر مهر پدر و مادریست که پایاپای در شادی و اندوه و کوشش همراهم بوده اند تا این دوره ی فعالیت اجتماعی و علمی خود را نیز به سلامت به پایان برسانم.

سرمایه ی بزرگ هر انسان ، یعنی دوستانم را نیز یاد مینمایم و از یاری همگی سپاسگذارم.

در پایان نیز از برادرم آقای مازیار دژم که در تنظیم رایانه ای متن پایان نامه و مراحل تایپ آن مرا همراهی کرده اند تشکر می نمایم.

چکیده

تحلیل رویا های عرفانی و حماسی و تطبیق با روان شناسی

(مثنوی ، منطق الطیر ، شاهنامه ، بهمن نامه)

به وسیله ی :

مهرنوش دژم

این نوشتار تحقیقی پیرامون رویا در کتابهای برجسته ی عرفانی و حماسی ادبیات فارسی با هدف مطابقت اندیشه ی عرفا و حماسه پردازان با اندیشه ی روان شناسان می باشد؛ و از این طریق به بررسی داستانهایی [در منابع مورد نظر ما] که بوسیله ی رویا پیش می رود پرداخته شده است.

در این نوشتار از روش کتابخانه ای استفاده شده که طی آن با تعدادی سوال از پیش تعیین شده و به هدف بررسی موضوع مورد نظر، از منابع و مآخذ موجود در کتابخانه بهره گرفته شده است؛ و پس از فیش برداری به تحلیل نمونه ها از آثار استخراج شده پرداخته و ارتباط متون ادبی با علم روان شناسی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این تحقیق شامل: دغدغه ها و اتفاقات پیش از خواب بر رویای فرد تأثیر مستقیم دارند. در رویاهای موجود در داستانهای منابع بررسی شده ضبطی های مغز در ناخودآگاه فرد (ر.ک. فصل چهارم)، حساسیت های روحی او و شرایط مادی پیرامونی، نقش اصلی را ایفا می کنند. روان شناسی به تمامی سوالات مورد نظر ما (به جز یک مورد) پاسخ می دهد. در موارد مورد بررسی رویایی یافت نشده است که خرق عادت و خارج از توان بشری باشد و...

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه
۱	۱-۱- کلیات.....
۲	۲-۱- اهمیت تحقیق.....
۲	۳-۱- گفتارهای تحقیق.....
۳	فصل دوم: مروری بر تحقیقات انجام شده.....
۴	فصل سوم: روش انجام کار.....
	فصل چهارم: رویا از دیدگاه روان شناسان
۶	۱-۴- دیدگاه فروید.....
۹	۱-۱-۴- چگونگی تشکیل شدن رویا.....
۱۰	۲-۱-۴- رویای مربوط به تزریق ایرما.....
۱۲	۳-۱-۴- تحلیل فروید از رویای خود.....
۱۴	۲-۴- دیدگاه یونگ.....
۱۵	۱-۲-۴- تعبیر (تحلیل) رویا از دیدگاه یونگ.....
۱۶	۲-۲-۴- یک مثال از یونگ.....
۱۶	۳-۲-۴- پیشگویی رویا از دیدگاه یونگ.....
۱۸	۳-۴- دیدگاه پاولف.....
۱۸	۱-۳-۴- شرح دو رویا.....
۲۰	۲-۳-۴- مکانیسم تشکیل رویا از نظر پاولف.....
۲۱	۳-۳-۴- پیشگویی رویا و نظر پاولف.....
۲۱	۴-۴- دیدگاه فروم.....
۲۲	۱-۴-۴- شرح چند رویا.....
۲۳	۲-۴-۴- پیشگویی رویا از نظر اریک فروم.....
	فصل پنجم: رویا از دیدگاه مکاتب و شخصیت ها
۲۶	۱-۵- خواب دیدن.....
۲۶	۲-۵- فلاسفه ی ماتریالیست.....
۲۶	۳-۵- مکتب اصالت عقل.....
۲۷	۴-۵- مکتب اصالت روح.....

۲۷	۵-۵-فلسفه ی نسبیت.....
۲۸	۵-۶-مکتب پسیکانالیز.....
۲۹	۵-۷-مکتب پسیکانالیز آزاد.....
۲۹	۵-۸-لوکورتیوس کاروس.....
۲۹	۵-۹-سقراط.....
۲۹	۵-۱۰-افلاطون.....
۳۰	۵-۱۱-ارسطو.....
۳۰	۵-۱۲-محقق دوران مسیحیت.....
۳۰	۵-۱۳-دموکریت.....
۳۰	۵-۱۴-ابن سینا.....
۳۱	۵-۱۵-سهروردی.....
۳۱	۵-۱۶-قطرالمحیط.....
۳۱	۵-۱۷-التحقیق فی کلمات القران.....
۳۲	۵-۱۸-فیروز آبادی.....
۳۲	۵-۱۹-ابن حارص.....
۳۲	۵-۲۰-میرزا محسن آل عصفور.....
۳۲	۵-۲۱-رضوانطلب.....
۳۳	۵-۲۲-دیدگاه عرفا.....
۳۳	۵-۲۲-۱-مشاهده.....
۳۸	۵-۲۲-۲-مکاشفه.....
۴۳	۵-۲۲-۳-واقعه.....
۴۵	۵-۲۲-۴-رویای صادق.....
۴۶	۵-۲۲-۵-مقایسه ی مشاهده و مکاشفه.....
۴۷	۵-۲۲-۶-فرق میان واقعه و مکاشفه و نوم.....
۴۷	۵-۲۲-۷-فرق میان خواب و واقعه.....
۴۸	۵-۲۳-بررسی رویا در دیدگاه مولوی.....

فصل ششم: تحلیل رویا در منابع عرفانی و تطبیق با روان شناسی (مثنوی، منطق الطیر)

۵۴	۶-۱-داستان های مثنوی.....
۵۴	۶-۱-۱-داستان پادشاه و کنیزک.....
۵۴	۶-۱-۱-۱-تحلیل از دیدگاه عرفا.....
۵۶	۶-۱-۱-۲-تحلیل از دیدگاه روان شناسان.....
۵۸	۶-۱-۲-قصه ی پیر چنگی.....

- ۵۸.....۱-۲-۱-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۵۹.....۱-۲-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۶۰.....۱-۳-۱-۶-رویای عمر
- ۶۰.....۱-۳-۱-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۶۱.....۱-۳-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۶۴.....۱-۴-۱-۶-۴-رویای صوفی ای که سفارش می کرد خادم را
- ۶۴.....۱-۴-۱-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۶۶.....۱-۴-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۶۷.....۱-۵-۱-۶-قصه ی خواب دیدن فرعون آمدن موسی را
- ۶۷.....۱-۵-۱-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۶۸.....۱-۵-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۷۰.....۱-۶-۱-۶-۶-باز گفتن موسی اسرار فرعون را
- ۷۰.....۱-۶-۱-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۷۱.....۱-۶-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۷۲.....۲-۶-داستان های منطق الطیر
- ۷۲.....۱-۲-۶-۱-حکایت عاشق شدن پادشاه بر پسر وزیر
- ۷۲.....۱-۱-۲-۶-تحلیل عرفانی رویا
- ۷۴.....۱-۲-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۷۵.....۲-۲-۲-۶-بررسی ۲ حکایت (خونی و مردمفسد)
- ۷۵.....۱-۲-۲-۶-تحلیل از دیدگاه عرفان
- ۷۷.....۱-۲-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی
- ۷۸.....۱-۲-۳-۶-تحلیل چهار رویا
- ۷۸.....۱-۳-۲-۶-از دیدگاه عرفان
- ۷۹.....۱-۳-۲-۶-تحلیل از دیدگاه روان شناسی

فصل هفتم:تحلیل رویا در منابع حماسی و تطبیق با روان شناسی(شاهنامه،بهمن نامه)

- ۸۱.....۱-۷-کلیاتی در باب حماسه
- ۸۳.....۲-۷-اسطوره یا تاریخ
- ۸۶.....۳-۷-نگاهی به منابع فردوسی
- ۸۹.....۱-۴-۷-داستان های شاهنامه
- ۸۹.....۱-۴-۷-۱-تحلیل رویای ضحاک ماردوش
- ۹۱.....۱-۴-۷-۲-تحلیل رویای ضحاک از دیدگاه روان شناسی
- ۹۳.....۱-۴-۷-۲-۱-تحلیل رویاهای سام

۹۳.....	۱-۲-۴-۷-الف-رویای یکم سام.....
۹۵.....	۱-۲-۴-۷-ب-رویای دوم سام.....
۹۷.....	۲-۲-۴-۷-تحلیل روان شناسانه ی رویای سام.....
۹۸.....	۱-۳-۴-۷-تحلیل رویای کیقباد.....
۹۸.....	۲-۳-۴-۷-تحلیل رویای کیقباد از دیدگاه روانشناسی.....
۹۹.....	۱-۴-۴-۷-تحلیل رویای افراسیاب تورانی.....
۱۰۲.....	۲-۴-۴-۷-تحلیل رویای افراسیاب از دیدگاه روان شناسی.....
۱۰۲.....	۱-۵-۴-۷-تحلیل رویای سیاوش.....
۱۰۴.....	۲-۵-۴-۷-تحلیل رویای سیاوش از دیدگاه روان شناسی.....
۱۰۵.....	۱-۶-۴-۷-تحلیل رویای پیران ویسه.....
۱۰۷.....	۲-۶-۴-۷-تحلیل رویای پیران ویسه از دیدگاه روان شناسی.....
۱۰۸.....	۷-۴-۷-خواب های باقی مانده.....
۱۰۸.....	۱-۷-۴-۷-خواب گودرز.....
۱۰۸.....	۲-۷-۴-۷-خواب کی خسرو.....
۱۰۹.....	۳-۷-۴-۷-خواب طوس.....
۱۱۰.....	۵-۷-بررسی رویا در بهمن نامه.....
۱۱۰.....	۱-۱-۵-۷-تحلیل رویای شاه صور.....
۱۱۲.....	۲-۱-۵-۷-تحلیل رویای شاه صور از دیدگاه روان شناسی.....
۱۱۳.....	۱-۲-۵-۷-تحلیل رویای بهمن پس از فرار از بلخ.....
۱۱۴.....	۲-۲-۵-۷-تحلیل رویای بهمن پس از فرار از بلخ از دیدگاه روان شناسی.....
۱۱۵.....	۱-۳-۵-۷-تحلیل خواب دیدن بهمن فریدون و ...را.....
۱۱۶.....	۲-۳-۵-۷-تحلیل رویای بهمن فریدون و ...را از دیدگاه روان شناسی.....
۱۱۷.....	۱-۴-۵-۷-تحلیل رویای بهمن پیش از مرگ.....
۱۱۸.....	۲-۴-۵-۷-تحلیل رویای پایانی بهمن از دیدگاه روان شناسی.....
۱۲۰.....	فصل هشتم:نتایج و پیشنهادات.....
۱۲۲.....	فهرست منابع.....
۱۲۶.....	مجلات.....

فصل اول

۱- مقدمه

۱-۱- کلیات

چند بعدی بودن ادبیات، به طور عام و عرفان و اسطوره، به طور خاص، و نیز در پرده بودن و خیال انگیز بودن آن به ذهن کنجکاو، این اجازه را می دهد که به جستجوی ابعادی جدید در شاخه های مختلف ادبیات بپردازد.

در این میان رویاها (خواب ها)یی که در بخش های عرفانی و اساطیری ادبیات فارسی مطرح می شود سوالات و ابهامات بسیاری ایجاد می کند.

اینکه ارتباط میان فرد و رویایش چیست؟ اینکه این رویاها چیست و از کجا ظهور پیدا می کند؟ چه چیز باعث شکل گیری آن می شود؟ اینکه آیا اندیشه فرد در رویاهایش تاثیر می گذارد؟ چه چیز باعث می شود بتوان توسط رویا آینده ی ناشناخته را پیش بینی کرد؟ آیا این رویاها برگرفته از حقایق پیش آمده در عالم واقع است یا خیر؟ مشترکات رویا و تاویل آنها با مشترکات رویاها در روان شناسی امروز چیست؟ آیا روان شناسی می تواند پاسخگوی سوالات ما باشد؟ و...مسائلی است که ذهن را به خود مشغول می دارد.

این موضوع قابل تأمل است که از سویی بررسی کنندگان ادبیات با پدیده ی رویا و ظهور آن در خواب بشر به گونه ای ماورایی و توجیه ناپذیر برخورد کرده اند و از سوی دیگر ما می بینیم که رویاهای مطرح شده در متون ادبی ما به خودی خود جای تحلیل و بررسی منطقی را دارد.

برای تحلیل علمی تر موضوع، ما از میان شاخه های علوم انسانی، علم روان شناسی را که به شناخت ابعاد روحی انسان توجه دارد برگزیده ایم. روان شناسان به مسأله ی رویا (خواب دیدن) و چیستی و چگونگی آن در دیدگاهشان توجه بسیار نموده اند. به نظر می رسد که می توان بخشهای بسیاری از سوالات ایجاد شده را بوسیله ی علم تجربی روان شناسی پاسخ گفت؛ و یا دست کم با تئوری های این علم مطابقت داد.

بررسی رویا و تحلیل جزء به جزء رویاهای مشاهده شده در متون برجسته ی عرفانی و اساطیری فارسی و تطبیق آن با تعاریف و تمثیل های رویا در علم روان شناسی و احیاناً یافتن پاسخی درخور برای آن، موضوع این نوشتار می باشد.

۱-۲- اهمیت تحقیق

توجه به این موضوع که رویا (خواب دیدن) از مسائل با اهمیتی است که ذهن بسیاری افراد از عوام گرفته تا عرفا و دانشمندان علوم انسانی از جمله روان شناسان و معبران و ... را به خود معطوف کرده و همچنان به صورت رازی باقی مانده است، بر کسی پوشیده نیست.

بشر در طول تاریخ سعی کرده، بسیاری مسائل را با رویا آمیخته و یا برای توجیه بسیاری موضوعات رمز آلود از رویا مدد جوید. این همه، گویای اهمیت موضوع برای یک بررسی دقیق در متون ادبی است که ما معتقدیم فرهنگ و اندیشه ی یک قوم را در خود نهفته دارد. بررسی چپستی و جایگاه رویا در عرفان، حماسه و روان شناسی می تواند، دست کم گشایشگر علت اهمیت این پدیده ی ماورایی باشد.

متأسفانه به این دلیل که پیش از این تحقیقاتی در جهت نوع نگاه ما یعنی منطقی و علمی کردن داستانهای ماورایی و رمز آلود ادبی (از جمله رویا) انجام نشده؛ دسترسی به منابعی که یاریگر ما در این زمینه باشد میسر نبوده است. به همین علت با کمک گرفتن از نظرات روان شناسان و تحلیل در ضمن بررسی رویاها و آوردن شواهدی برگرفته از نظرات آنها در خلال بخشهای تحلیلی تحقیق، سعی در روشن تر کردن بحث و بررسی هرچه بهتر سوالات مورد نظر خود نموده ایم. و پیش از هر فصل علت این گونه نگاه خود را به مساله ی رویا شرح کرده ایم.

با امید به اینکه بررسی های تکمیلی در این زمینه راه گشای هر چه بهتر ما در بخش های ادبیات رمز گونه ی فارسی باشد.

۱-۳- گفتارهای تحقیق

در فصل اول مقدمه ای برای روشن شدن نحوه ی تحقیق و موضوعات آن آورده شده است. در فصل دوم مروری بر تحقیقات انجام گرفته یادآوری شده است و در فصل سوم درباره ی روش انجام کار به طور مفصل شرح داده ایم. در فصل چهارم نظرات روان شناسان (فروید، یونگ، پاولف و فروم) به تفکیک بیان شده است. در فصل پنجم این تحقیق، رویا از دیدگاه مکاتب مختلف مورد بررسی قرار می گیرد. فصل ششم به بررسی رویاها در دو کتاب عرفانی مثنوی و منطق الطیر اختصاص دارد. که در آن رویاها ذکر شده، و در دو قسمت «تحلیل از دیدگاه عرفانی» و «تحلیل از دیدگاه روان شناسی» به آن پرداخته ایم. فصل هفتم که مربوط به رویا های حماسی می باشد در ابتدا ی آن مقدمه ای در باب اسطوره و دلایل خاص ما برای بررسی رویاهای اساطیری با نگاهی جدید ذکر شده است و سپس در دو بخش «تحلیل رویای اساطیری» و «تحلیل از دیدگاه روان شناسی» به بررسی داستانهایی که رویا در پیش برد آنها دخالت داشته است؛ در دو کتاب شاهنامه و بهمن نامه پرداخته ایم. در هر فصل نگاه اصلی ما، به تطبیق نظرات ادبی عرفا و حماسه سرایان فارسی زبان با روان شناسی روانشناسان تحلیلی (فروید، یونگ، فروم) و پاولف می باشد.

فصل دوم

۲- مروری بر تحقیقات انجام شده

در متون موجود پیرامون رویاهای اساطیری، رویاهای عرفانی، رویا از منظر روان شناسی و... مطالب بسیاری موجود است. چنانکه ما نیز از این منابع و اطلاعات موجود در آن در این رساله بهره برده ایم. لکن موضوع این رساله (تحلیل رویاهای عرفانی و حماسی و تطبیق با روان شناسی) یعنی بررسی روابط میان رویاهای موجود در ادبیات فارسی و تحقیق در نوع نگاه به رویا در اندیشه ی بزرگان پارسی زبان و سعی در علمی کردن آنها با تطبیق این رویاها با روانشناسی که از علوم انسانی تجربی است؛ کاری است که برای اولین بار صورت گرفته است. و پیش از این ما این نوع بررسی و تحقیق در جزئیات متون ادبی را نداشته ایم. امید اینکه این کار مورد توجه ادب دوستان و علم ورزان فارسی زبان قرار گیرد و آغازی جهت حرکت ها و نظرات تکمیلی در آینده گردد.

فصل سوم

۳- روش انجام کار

در این رساله از روش تحقیق کتابخانه ای استفاده شده است. در این روش ابتدا با طرح سوالات مورد نظر پیرامون موضوع تحقیق، جهت کار را مشخص کرده و سپس با مراجعه به کتابخانه و بررسی منابع مربوط به سوالات این تحقیق، بهترین منابعی را که می توانسته است راهنمای ما در طول کار باشد انتخاب نموده ایم.

از جمله منابع ما متون شعر مربوط به چهار شاعر مورد نظر (مولوی، عطار، فردوسی و ایرانشاه ابن ابی الخیر) می باشد. از دیگر منابع مورد استفاده کتابهای مربوط به نظریات روانشناسان درباره ی رویا، همچنین دیدگاه های صاحب نظران ادب پارسی در زمینه ی رویا، عرفان و حماسه و نیز نظر عرفای مشهور در باب رویا است. که از بسیاری از این کتب جهت استناد در متن موجود جملاتی ذکر شده است و به این ترتیب در پایان این رساله نام بسیاری از این منابع را ذکر کرده ایم. و از دیگر منابع نیز تنها جهت تصمیم گیری بهتر در مورد تحلیل های خود استفاده نموده ایم.

روش استفاده از متون نیز به این ترتیب بوده است که در هنگام مطالعه ی کتاب ها و مجلات تخصصی کار فیش برداری از قسمتهای مورد استفاده در این رساله صورت گرفته است. و همچنین از کتابهای مورد بررسی (مثنوی، منطق الطیر، شاهنامه و بهمن نامه) ابیاتی که مربوط به خواب دیدن شخصیت ها و نظر نویسندگان این متون درباره ی رویا بوده است استخراج و فیش برداری شده است.

در مرحله ی بعد ابتدا فیشهای موجود درباره ی نظرات روان شناسان بررسی گردیده و یادداشتهای لازم از آنها جهت اطلاع یافتن خوانندگان این متن از این نظرات گرد آوری شده است. سپس به بررسی فیشهای مربوط به نظر صاحب نظران ادبیات (حماسه و عرفان) و عرفا پرداخته ایم و از آنها نیز بهره جسته و در حد لزوم در ابتدای کار و یا در میانه ی شرح و تحلیل ابیات از این نظریات نقل قول مستقیم نموده ایم و یا این نظرات را جهت تحلیل هرچه بهتر در کلام خود مورد توجه قرار داده ایم. در پایان نیز با بررسی فیشهای مربوط به ابیات استخراج شده بهترین آنها، که می توانسته است نمونه ای مناسب باشد انتخاب شده و پس از نوشتن یادداشت لازم بر فیشها آنها را مرتب کرده جهت نگارش متن اصلی پایان نامه اقدام گردیده است.

لازم به ذکر است که از آنجا که نظرات تحلیلی و تطبیقی این متن مربوط به نگارنده و زیر نظر اساتید محترم می باشد در جای جای این رساله نظراتی موجود است که از منبعی گرفته نشده و یا سوالاتی دیده می شود که تا کنون در منابع دیگر مطرح نگردیده و یا پاسخی برای آنها موجود نمی باشد.

فصل چہارم